

Novák Ildikó könyvének borítója

Háry János, 1955. R. Herskovits (Antal) Pál, T. Pop Ambroziu, Krausz Erzsébet

A kék madár, 1982. R. Antal Pál, T. Haller József

Nánay István

ÚTTÖRŐ VÁLLALKOZÁS – KÉRDŐJELEKKEL¹

**NOVÁK ILDIKÓ: FEJEZETEK A MAROSVÁSÁRHELYI
ÁLLAMI BÁBSZÍNHÁZ TÖRTÉNETÉBŐL (1949–1975)**

A közelmúlt színháztörténete elsősorban a színházi intézmény-történetekből rakható össze. Éppen ezért minden olyan kutatás hozzájárulhat e színháztörténet megszületéséhez, amely egy társulat rövidebb-hosszabb korszakának eseményeit, történéseit feldolgozza. Ebből a megközelítésből Novák Ildikó munkája úttörő jelentőségű, hiszen arra vállalkozott, hogy a marosvásárhelyi bábszínház első negyedszázadának történetét kutassa.

E próbálkozás annak fényében különösen elismerésre méltó, hogy az erdélyi színházak többségénél – a bábegyüttesekről nem is beszélve – a múltfeltárás eddig nem vagy csupán igen felületesen történt meg. Ennek legfőbb oka, hogy a rendelkezésre álló dokumentumok száma meglehetősen kevés, mivel az idők során igen sok irat, kép és dokumentum elveszett, akarva vagy akaratlanul megsemmisült, s ami van, az is gyakran feldolgozatlan és rendezetlen állapotban található. Az előadások kritikai visszhangja sem mindig nyújt biztos háttér az analízishez, mivel esetleges, hogy annak idején miről s főleg, milyen színvonalú írás született. Mindez Novák Ildikó vállalását is nehezítette.

A kötet a szerző doktori disszertációjából készült, s a marosvásárhelyi intézményes bábjátászás kialakulásának és kiteljesedésének időszakát mutatja be. Vásárhelyen 1949 előtt csak elvétve tartottak bábos előadást. Az első, lényegében amatőrökből verbuvált együttes bemutatkozására 1949. március 6-án került sor, a *Bűvös festék* című szovjet darabot még ugyanaznap románul is előadták. Nemcsak a városban, Romániában is ez volt az első magyar nyelvű intézményes bábszínház, hiszen Kolozsváron

és Nagyváradon csak egy évvel később hoztak létre bábegyüttest. A Vörös fecske nevű társulat 1949–55 között a Székely Színház tagozata lett, 1951-ben saját épületet kapott. 1955-től Állami Bábszínház néven önálló intézménnyé vált, amely 1963-ban román tagozattal bővült. A színház a kötet által felölelt időszakban (1949–75) a szerző kimutatása szerint 132 premiert tartott, ebből 36-ot a román társulat mutatott be (kettőt Harag György, a kor legkiválóbb rendezője vitt színre).

Novák Ildikó e negyed századot több szakaszra osztja: az indulás éve (1949-51), a kísérletező naturalista korszak (1952-60), avantgárd korszak (1960-75). Az első a bécsi születésű Ligeti Herta, a színház alapítója fémjelzte, a többit (Herskovits) Antal Pál, színész, rendező, művészeti vezető, igazgató, aki fél évszázadig állt az együttes élén. Többször dolgozott mindkét együttesrel Kovács Ildikó, a „bábozás nagyasszonya”. A tervezők közül kezdetben Révész Endre, Hunyadi László, Pop Ambroziu, Krausz Erzsébet és Török F. Edit, majd évtizedeken át Antal két állandó munkatársa, Haller József és Ambrus Imre határozta meg az előadások stílusát. A színház Antal Pál előadásaival igen hamar országos szinten is megmérettethette magát, s számos romániai, illetve nemzetközi fesztiválon szerepelt igen nagy sikerrel. Az együttes elsősorban a gyerekeknek és fiataloknak játszott, s a magyar irodalom klasszikusai (*János vitéz*, *Háry János*, *Ludas Matyi*, *Csongor és Tünde*, *Toldi*) mellett az örökzöld mesék (*Piroska és a farkas*, *A tizenkét hónap*, *Pinokkió*, *Hófehérke*, *Gulliver*, *A császár új ruhája*, *A csodálatos kalucsni*, *A rút kis kacska*), újonnan írt magyar és román bábdarabok egyaránt

szerepeltek a műsorban. Különösen nagy sikert arattak a felnőtteknek szánt produkciók (például *A botcsinálta doktor* vagy Bajor Andor *Paródiákja*), a vásári előadások (mint a *Vasilache falun*, amelyet három év alatt több mint 65 ezer néző látott). A kezdeti naturalista stílust egyre inkább felváltotta a stilizáció, Antal Pál előszeretettel épített a báb és az ember kontrasztjára, az előadásokban kulcsszerepe volt a zenének. A bábelőadásokon gyakran léptek fel, vagy adták hangjukat a báboknak a Székely Színház, illetve jogutódja, a marosvásárhelyi Állami Színház művészei is.

Minderről igyekszik képet adni Novák Ildikó, aki művében több szempontnak akar megfelelni, de a végeredmény végül is kissé eklektikusra sikeredett. Bevezetőként meglehetősen vázlatos áttekintést ad a magyar és a román bábjátszás történetéről, ám a későbbiekben, a vásárhelyi bábszínház negyed századát tárgyalva már nem köt vissza az előzményekhez, de azt sem vizsgálja, hogy a kortárs magyar és román bábozás hatott-e, s ha igen miként, ha nem, miért nem a vásárhelyi műhelyre.

A szerző megpróbálja történelmi, politikai és társadalmi kontextusba helyezni a vásárhelyi bábszínház történetét, s a kezdetekről szólva tárgyalja a bábszínház és az ideológia viszonyát, az ideológiai nevelés céljára létrehozott intézmény kapcsán bevezeti az „új identitás” fogalmát, példákkal is érzékelteti a kor hivatalos beszédmódját, s azt is, hogy a bábszínház a darabválasztásával miként igazodik a politikai kívánalmakhoz. A későbbi korszakok bemutatásakor azonban elhalványul a háttér elemzése.

A történet felvázolásakor nem érzékelhetők elég pregnánsan a korszakhatárok, a korszakokon belüli súlypontok, mert keveredik a társulat alakulásának ismertetése és az események, illetve a bemutatók kronologikus számbavétele, valamint a kiemelt fontosságúnak ítélt előadások részletesebb elemzése és az elemzéshez választott módszertan bemutatása.

A kötet értékes része a Mellékletekbe kerül, ahol is számos dokumentum, újságcikk s a szerzőnek a társulat régi tagjaival készített interjúja olvasható. A függelék anyagát Novák Ildikó többféleképp használja fel a könyv főszövegében: utal rájuk vagy idéz belőlük, illetve az interjúkat

Haller József tervei

csaknem teljes egészében közli – de lábjegyzetként. Ez utóbbi esetben kissé nehézkes az olvasás, de lényegesebb, hogy e megoldással elmarad az interjúalanyok mondandójának súlyozása.

A könyv másik fontos és értékes részét képezik az előadáselemzések. Ezek lényegében két korszakra szorítkoznak: az indulás éveire, illetve Antal Pál életművének késői szakaszára, amely azonban már nem tartozik a vizsgált időszakba. Az első esetben a szerző két mesedarab – Puskin: *Az aranyhalacska* (1949) és Ligeti Herta: *A béke csillaga* (1950) – szövegét vizsgálja, illetve összehasonlítja a prózát s a dramatizálást, de az előadásokat nem tudhatta bemutatni, mivel sem képanyag, sem egyéb dokumentum nem állt a rendelkezésére. Így leginkább azt érzékeltetheti, hogy milyen szellemiségű, dramaturgiájú és mondandójú darabokat játszottak az ötvenes években. A második esetben Antal Pál négy jelentős produkciójának komplex leírása készült el: *A kék madár* (1982), *A kis herceg* (1986), *Óh, Rómeó, óh, Júlia* című paródia (1993) és a rendező halála előtti utolsó bemutatója, *Az híres D. Faustus János históriája* (1999).

Olyan lényegi kérdésekre azonban nem kapunk választ, hogy a történet-feldolgozás miért szakad meg 1975-nél, holott nem történik semmi korszakváltó esemény, hacsak egy indiai turnét nem tekintünk annak. Vagy miért jelenti ki a szerző, hogy a román tagozat munkájával nem kíván foglalkozni, pedig a két társulat munkája a kötet tanúsága szerint is rendkívül szorosan kapcsolódott egymáshoz, sokszor ugyanazokat a darabokat mindkét tagozat bemutatta, nemegyszer ugyanazokkal az alkotókkal, s Novák Ildikó időnként azért szót ejt a románok bemutatójáról is (például Harag György egyik rendezéséről vagy a *Hét szarvasfiú balladájáról*). A szerző viszonylag részletesen taglalja az együttes meghatározó művészenek, Antal Pálnak a munkásságát, de még az ő esetében sem súlyoz, nem derül ki, hogy melyik előadása és miért jelentősebb, mint a többi. Mások esetében pedig egyáltalán nem jelenik meg értékelés. Nem tudni, miért nem rendezett a magyar társulatnál Harag György, nem tudni, milyenek voltak Kovács Ildikó előadásai, mit kapott tőle az együttes. Mint ahogy az sem derül

A kis herceg, 1986. R. Antal Pál, T. Haller József

Az úrhatnám polgár, 1981. R. Antal Pál, T. Haller József

*Az híres D. Faustus János
históriája, 1999.*
R: Antal Pál, T: Haller József

A hét szavasfiú balladája, 1975. R: Antal Pál, T: Haller József

ki, hogy milyen hatással voltak a társulatra az ott megfordult román rendezők.

Ezek a problémák és hiányosságok – akárcsak a stíláriis nehézkesség – minden bizonnyal kiküszöbölhetők lennének, ha a szerző vállalkozna a bábszínház

máig tartó történetének feldolgozására és e teljes mű kiadására. Hiszen a vállalkozás úttörő jellege és kétségtelenül meglévő eredményei alapján joggal várhatjuk a folytatást.

(Mentor Kiadó, 2011, Marosvásárhely)

THE VENTURES – WITH QUESTION MARKS – OF A PATHFINDER

Recent theatre history can, in the main, be assembled from accounts of theatrical institutions. Ildikó Novák's work therefore can be called pioneering. In her book, she presents institutional puppetry at the time of its development and fruition in Tîrgu Mureş (Marosvásárhely). Ms. Novák presents the local puppet theatre's activities from several different angles. For example, as an introduction, she offers an outline of the history of Hungarian and Romanian puppetry. She then examines the institution's history in a historical, political and social context. She discusses the relationship between puppet theatre and ideology from the very beginnings, giving examples which illustrate the formal manner of speech of the time. Further, she shows how the selection of puppet theater pieces was aligned with prevailing political standards. Valuable parts of the book are also found in the appendices, where many documents, newspaper articles and interviews with former members of the company may be found. Another important part of the book are the analyses of performances. These are essentially confined to two periods: the beginning years and the late stages of Pál Antal's oeuvre. Because of the path finding nature of this book and its uniquely valuable insights, we look forward to a sequel.